

VÉDŐALKOTMÁNY, HADERŐ ÉS HARCÁSZAT MÁTYÁS KIRÁLY ALATT.

Hadtörténelmi tanulmány.

A Szent István király által meghonosított, az Anjou-k és Zsigmond király alatt lényegesen módosított magyar védőalkotmányon Mátyás királyunk, kit lángeszű embernek, lángeszű katonának ismerünk, elvi horderővel bíró változtatásokat nem eszközölt.

Miért nem?

Ő, ki magyarjait jobban ösmerte mint bárki más, tudta jól, hogy minden kísérlete, a mely a nemesség alkotmányos jogainak megváltoztatását a királyi hatalom — avagy elvontan véve, a nemzet, a társadalmi egyensúly előnyére — tűzte volna ki czélül, meghiúsul és a polgárháború fáklyáját az amúgy is pártoskodó frakciók között nemzet-emésztő lángra gyújtaná.

Csak el kell képzelni, hogy mily forradalmat támasztott volna a felső rétegekben, sőt a középnemességnél is az, ha a földbirtokkal, tekintélyvel és egyéni szabadsággal egybeforrt nemesi (hűbéres) vagy másként bandériális védő szervezet helyett olyan lépésbe, a melynél az ország minden lakosa nemcsak védőköteles, mert hiszen ez amúgy is volt, de védő joggal bíró is.

A védő jog felfogatta volna a társadalmi rendet, és az 1514-ik évi mozgalom, felülről támogatva, más alakban és talán más végkifejlődéssel is hamarabb bekövetkezett volna.

A honvédelmi rendszernek illetően erőszakos átalakítására az akkori viszonyok semmiképpen nem voltak kedvezők.

Az ősi védőalkotmányt tehát megváltoztatni nem lehetett.

Ámde azt, hogy a védő szervezet keretén belül, törvényes alakban és törvényes módon javítás eszközöltessék, mi sem gátolta. — Es tényleg, szépen, csendesen, minden alkotmányos vihar nélkül jöttek létre ama módosítások, a melyeknek révén gyorsan és mindenkor elegendő számú harczképes katonát kapott Mátyás, a katona király.

A körültekintő fejedelem kezdeményezése folytán javított honvédelmi törvények főpontjai a következők:

1. A nemesség *védő joggal* bir.
2. Az ország *minden fegyverfogható lakosa védköteles*.
3. Hadak kiállítására köteleztetnek:

a) a király,	}	jövendelműkhöz képest.
b) a főpapság,		
c) a főnemesség,		
d) a vármegyék,		
e) a városok,	}	a népesség számaránya szerint.

f) a kiváltságosak, jelesen a jász kunok, székelyek és szászok.

4. A bandériumok részint toborzás-, részint a telkes hadkötelesek (minden húsztel után egy jobbágy) besorozása — részint pedig toborzás és besorozás által egészítendő ki.

5. A hadak számát a veszély nagysága határozza meg: 1-ső sorban a bandériumok állítandók ki.

Ha a kiállított bandériumok a háború viselésére nem lennének elégségesek, akkor az összes nemesség is személyenként, — s ha ez sem elég, az ország minden férfi lakosa fejenként tartozik fölkelni.

6. A királyi fölhívás keltétől számítandó 25 nap alatt a bandériumoknak a gyülekező helyen kell lenniök.

7. A személyesen fölkelte nemesség az ország határán belül, a telekkatonaság pedig az ország határán túl is 3 hónapig tartozik hadban lenni; ámde veszély esetén mindenki a háború befejeztéig köteles fegyveres szolgálatot teljesíteni.

8. Hadi szolgálmány: a) a nemesség személyes fölkelési kötelezettségének ideiglenes feloldása fejében a hadi adó; b) hadi anyag és c) közmunka.

9. A király és főnemesség részéről békében toborzott hadak, vagyis állandó seregek tartandók fenn.¹⁾

E törvények tüzetesebb méltatás nélkül is bizonyítják, hogy Magyarországnak ősi védőalkotmánya, nemcsak hogy rossznak nem, sőt viszonyítva Európa más államainak (Ausztriának, Németországnak) akkori védő intézményeihez, alapjában jónak, életképesnek volt mondható.

A királynak, a kinek a haza védelme főkötelességévé tétetett, a védtörvények ehhez, — a mint láttuk, — módot és eszközt nyújtottak az által, hogy szolgáltatott neki katonát, korlátlan számban, s pénzt a mennyit csak lehetett.

Az országgyűlések tehát megtették a magukét, a többi a király dolga volt.

Szervezett is ő oly hadsereget, mely számra nézve jelentékenyen felülmúlta a többi keresztény államokét, harczképesség és fegyelem tekintetében pedig már éppen összehasonlítást nem tűrt.

Mátyás király hadszervezeti elve volt: *teremteni egy állandó, a háború viselhetésére minden attributummal bíró szerves testet, mint erős alapot, a melyet, ha esetleg szükség forog fenn, a védőalkotmány által nyújtott eszközökkel a végsőkig könnyen szélesbíthet.*

Állandó hadseregének fejlesztésére, — fejlesztésére mondom, mert a mint reámutattam, — állandó bandériumokat a magyar királyok és magyar urak előtte is kötelesek voltak fentartani — csak egy alkotmányos eszköz állott rendelkezésére, — t. i. jövedelmét szaporítani és ezt zsoldos katonák fogadására fordítani.

A király értett a pénzszerzéshez; jó szóval és — sajnos — védkötelezettségi engedmények fejében, kapott pénzt magyarjaitól, diplomatikai úton külhatalmasságoktól és hadvezéri fölénye folytán megvert ellenségeitől.

Pénze ekként, — bár elkelt volna neki több is — léven, katona-mesterségű egyéneket, főleg cseh-morva hussitákat, azonkívül az országban uralkodó merev czéhrendszer — és más belső

¹⁾ Hogy úgy a király mint a főnemesség nem csak háborúban, de békében is kötelezve voltak bandériumokat tartani, Zsigmond királynak 1435-ben kelt decretuma tanúskodik. Sigism. Decr. V. 1435 pref. és Decr. art. 1.—

okok folytán keresetnélküli vagy polgári sorsukkal meg nem elégedett magyarokat mindenkor kapott.

E gyülevész hadból, mely mások kezében istencsapást¹⁾ képezett volna úgy az országra nézve, mint magára a zsoldfizető gazdára nézve, a király erélye és tapintatos bánásmódja fegyelmezett sereget alkotott.

Zsoldos seregének erejét nem lehet állandó számmal meghatározni, változó volt az, a szerint a mint Mátyásnak több vagy kevesebb pénz állott rendelkezésére, s a szerint, a mint ő kisebb vagy nagyobb hadi vállalatot tervezett a külföld ellen.

Mindamellett hiteles írók adatai nyomán lehet állítani, hogy az állandó hadsereg legkisebb állománya 10,000 főt, a legnagyobb 35,000-et tehetett ki.

Tagozódott pedig e hadsereg:

a) *Fegyvernem szerint*: lovasságra, gyalogságra, tüzérségre és mérnökkarra.²⁾

b) *Csapatnem szerint*: nehéz lovasságra, könnyű lovasságra, paizsos gyalogságra, könnyű gyalogságra, puskás gyalogságra, tüzérségre, mesteremberekre.

c) *Közigazgatási és magasabb harcászati beosztás szerint*:

1. a cseh-morva hadtestre, másként «fekete seregre»;
2. a magyar hadtestre;
3. a rác hadtestre.³⁾

A hadseregnek nemzetiség szerinti beosztása önként keletkezett.

Jelesen a cseh-morva hadtest vagyis a fekete sereg katonasága, a «bratrikok», nem egyenként állottak hadi szolgálatba, hanem

¹⁾ Kiténik ez az 1474-ik évi 15-ik, az 1478. évi 6. és az 1486. évi 62. czikkekből, melyek rendelik, hogy a katonák saját költségeiken *s ne mint eddig, mások fosztogatásából éljenek, és az ország lakóit elnyomni ne mereskedjenek.*

²⁾ A muszka fejedelem tőle a várívásban jártas mérnököket kért. — (Lásd Teleki Hunyadiak kora.)

³⁾ Triplex illi in eo bello fuit exercitus veluti ubique in gravissima quaque expeditione mos fuit; primus Ungarorum; Boemorum alter, tertius Racionorum, qui totus in vexilationes et velites digestus erat. Bonf. Dec. 4. Liber 7mo.

ők egymás között erejük, hatalmuk, tekintélyük megőrzése végett szoros szövetséget kötven, csakis tömegesen és azon föltétel alatt szerződtek, hogy együttesen és egy szerves kötelékben alkalmaztassanak.

Mátyásnak ez ellen már csak azért sem lehetett kifogása, mivel a «cseh testvérek» mint a hadi mesterségben jártas katonák csakis együttesen képezhettek erőtenyezőt.

Hogy azonban az idegen, hontalan és csak a pénzt imádó cseh zsoldosokból praetoriánusok ne válhassanak, Mátyás magyar vezérek alá helyezte őket.

A ráczok speciális jártassága a portyázó hadviselésben szintén azt kívánta, hogy elkülönítve alkalmaztassanak.

A hadtestek nemzeti jellegének megóvása katonailag is indokoltnak volt mondható, mert eltekintve attól, hogy így a parancsadás könnyítve lőn, a nemes versengésnek is tápot adott és én ennek részt tulajdonítok abban, hogy mind három hadtestről egyaránt vitéz tetteket sorol föl a történelem.

Számra nézve legerősebb volt a magyar hadtest, de nem csak azért, mert *illett* és *kellott*, hogy a magyar hadseregnek legnagyobb része magyarokból álljon, hanem azért is, mert a magyarság a királynak legbiztosabb s legtovább szolgáló — következésképen nagyon is értékes — katonasága volt.

Ugyanis abban a véleményben vagyok, hogy az állandó seregnek magyar hadteste nemcsak toborzott de besorozott telkes hadkötelesekből is állott, a kik a királylyal szemben, — ha zsoldot húztak is — nem mint szabadon szerződő felek, de mint törvényesen kényszerített katonakötelesek szerepeltek. — Hogy a királynak módjában volt az uralkodása alatt majdnem szünetnélküli háborús időkben a telkeseket szolgálatra szorítani, az az akkori törvényekből kétségtelenül kiolvasható.

Az állandó hadsereg belszervezetéről, nevezetesen pedig alsóbbrendű harcászati tagozatáról, tisztii karáról, a légénység ruházatáról, ¹⁾ fegyvergyakorlatairól stb. eddig igaz még keveset tudunk,

¹⁾ Hogy az állandó hadsereg nagy része egyenruhával bírt, erről nem csak a fekete sereg elnevezése tanúskodik, hanem a magyar királyságnak 1494 és 1495-ben történt bevételeiről és kiadásairól szóló jegyzéke

azonban jogosult a remény, hogy a közel jövőben ez irányban is földerítőleg működhetünk.

Feje a hadseregnek természetesen a király volt, a kinek az összes hadügy igazgatására, jelesen pedig az elhelyezés, kiegészítés, továbbá zsoldfizetés, fõlszerelés, kikepzés stb.-re vonatkozó ügyek nyilvántartására egy — és ezt következtetés¹⁾ alapján állítom — szakemberekből álló katonai iroda állott rendelkezésére.

Ez az állandó zsoldos hadsereg, bár önmagában is szerves egész, természetesen nem képezte az összes magyar haderõt, hanem nagyobbítható volt az urak, papok, vármegyék és kiváltságosok bandériumaival, valamint a hûbéres államok seregeivel.

E tekintetben igen érdekes adatokat tartalmaz a velencei követnek valószínűleg 1479-rõl kelt és Óváry Lipót florenczi buvárkodása alkalmával 1884-ben felfedezett tudósítása.

Ez iratot, mely a «Századok» 1884. évi folyamában is megjelent, egész terjedelmében közöljük, hogy ekként hozzá reflexionkat is fûzhessük.

A tudósítás így hangzik:

«A fõlséges magyar király szárazföldi és vízi hadereje a törökök ellen.

I. Szárazföldi hadereje.

Mindenekelőtt van õ Fõlségének 3000 táborigi szekere, melyek a táborfõlszereléshez szükséges tárgyakat tartalmazzák. 30 bombardája, melyek 50 magyar vagyis 100 olasz fontnyi köveket vetnek, a nélkül, hogy a kerekekrõl leszedetnének vagyis lemozdonyoztatnának; 30 nagy és hosszú ágyúja — cerbottana dette-pis-side grandi; 24 kétkerekû szekere, melyek mindegyike 44 ágyú vagyis cerbottana kõlöveget (talán lövedéket) tartalmaz. 12 nagy bombarda-szekere, melyek mindegyikén 6 bombarda 50 olasz

is. — Ebbõl kitûnik, hogy minden katona egy egyszerű szöveti ruházattal volt ellátva. (Lásd Piringer: Ungarns Banderien. 2-ter Theil 49. oldal.) Ha Ulászló alatt egyenruházva voltak a katonák, úgy Mátyás alatt bizonyosan.

¹⁾ Mátyásnak számos levelei és kiadott írásbeli rendeletei a honvédelem érdekében nem-e azt tanúsítják, hogy szakszerûleg képzett segédközegekkel kellett bírnia.

fontnyi köveket vet; 8 falbontó bombarda, 8 falbontó gép, 10 tüzes köveket vető nagy bombarda, s még több más gyújtó és tűzhányó gép.

A hadsereg létszámát illetőleg az olasz ismertető a következőket mondja :

cseh-morva sziléziai nehéz lovas	6000
gyalogos	10,000
magyar nehéz lovas	10,000
pajzsossal, balistákkal fölfegyverzett gyalogos	4000
lándzsával, pajzsossal és kézi íjjal fölfegyverzett székely lovas, kik a Keleten legjobb íjjászokul vannak elismerve és igen sebes lovakkal bírnak	16,000
ugyanily fegyverzetű székely gyalog	16,000
lövész vagyis puskás	400
pattantyúsmester	80
erdélyi urak s nemesek serege	10,000
erdélyi oláh, kik atyja oldala mellett harczoltak	2000
havasalföldi vajdától van a királyi seregben lovas	12,000
gyalogos és nagyszámú pattantyús	20,000
oláh vajdától van lovas	8000
gyalog vitéz	30,000
	<hr/> 148,000

II. *Vízi haderő.*

A király hajóhada összesen 330 hajóból áll, melyeken a matrózokon kívül 10,000 harczos van elhelyezve azaz 1700 lándzsás, 1200 vértés, a többi balistárius és íjjas.

E hajók közt van 16 igen nagy gálya, mindegyike 44 evezőre 300 fegyveressel, 100 fontos lövedéket vető 4 bombardával, 100 cerbottana s 200 kézi ágyúval, pisside manali vagyis puska. Mindegyik bombardánál 3 pattantyús teljesíti a szolgálatot.

E 330 hajón kívül van még Nándorfejérvárrott 34 hajó, melyeket nyelvökön naszádoknak neveznek; mindegyik 18 evezőssel, 18 puskás katonával s két pattantyús mesterrel.

Mindegyik naszád orrán, mely igen hosszú, egy cerbottana, vagyis pisside van elhelyezve, melyet nyelvükön *esfivizének* neveznek. Ez ágyú 40 fontos löveget vet.

Midőn e hajóhad parthoz közeledik, módjában áll az e célra

hozott póznákkal, rudakkal s lánczokkal 2 óra alatt oly várat állítani össze, mely 7—8000 harczost foglalhat magába s a szárazföld felől az egész hajóhadat fedezi.

E vár 40 bombardával, taraczkokkal és serpentinokkal szerelhető fel. — A víz felől erősen felszerelt 16 hajó fedezi a hajóhadat. A hajóhad matrózainak összes száma 2600.

A Duna hosszában követi a királyt 5000 válogatott szerb lovas, kik mint martalóczok az ellenséges földön roppant károkat okozhatnak.»

Ezen irat, melynek adatait a velencei követ valószínűleg Mátyás királytól magától, vagy annak katonai irodájából nyert személyes információ alapján szerkesztette, egy cseppet sem túloz és nagyon is megegyez a történeti adatokkal.

Belőle azt olvasom ki:

1-ször az állandó hadsereg ez időtájt mintegy 35,000 emberből állott.

2-szor Mátyás a törökök ellen a Zsigmond király által megállapított területi védő rendszerhez képest a leginkább veszélyeztetett vidékek népeit veszi igénybe és így következtetésképen például a csehek és osztrákok ellen erdélyieket elvileg nem alkalmaz.

3-szor. Mátyás hadseregében a *lovasság túlsúlyban* van.

4-szer. A magyar nemesség katonatestületileg immár nem szerepel.

5-ször. A seregeknek sok és különféle fegyverzete van és a csapatok ezeknek megfelelőleg külön kiképzetésben és külön alkalmazásban részesülnek.

6-szor. A technika főleg a várívásban igen fejlődött és végül:

7-szer, idézve Csánky Dezsőnek «Szabács megvétele» című munkájában nagy katonai érzékkel vont kitünő következtetését, hogy: «Mátyás hadserege, mint *egy hatalmas, rendszeres és beféjezett egész* alkotó középkori hadsereg tűnik föl. Immár gyalogságnak, lovasságnak, tüzérségnek (technikusoknak) és hajóhadnak, *emez a tüzérséggel szorosabb kapcsolatban* egyformán meg van a kerete, magva, mely bekében is katonai szolgálatot teljesít és zsoldot húz, a mely köré csoportosúlnak háború idején a törvény szerint fölkelő vagy zsoldos csapatok.»

Bizony Mátyás serege — a kellő föntartás mellett — beillett volna még az újkori hadseregek közé is és fényes bizonytságot tön a király szervező lángesze felől.

Mátyás királyunkra mi azért is nagyon büszkék vagyunk, mert ő volt az első, a ki Európában az «állandó hadsereget» meghonosította.

Az a kézzel fogható előny, a mi egy mindenkor kész és ki-kepezett és nem csak a háború kitörésekor hevenyészve összeállított sereggel jár, sokakat arra vitt, hogy fölcserelve az állandó sereget a zsoldos sereggel — a mi semmiképen sem synonym és csak esetlegesen fedi egymást¹⁾ — az utóbbit szemben az eredeti magyar bandérialis rendszerrel — mely egyrészt a híbéres, másrészt a védkötelezettségen alapuló védőalkotmány combinatiója volt, — az egekig magasztalják és Mátyás diadalaít kizárólag annak tulajdonítsák.

Én nem tartozom azok közé, kik azt hiszik, hogy a «zsoldos katonaság» és főleg a «fekete sereg» egyedül kölcsönözte a királynak ama hatalmat, melylyel urává lett ellenségeinek.

Igaz, hogy állandó serege nagyban hozzájárult kivívott győzelmeihez, de avval egyedül s az ősi honvédelmi alkotmány által nyújtott anyagi és erkölcsi segédforrások kiaknázása nélkül tartós sikert nem arathatott volna.

Nem azért, mert a zsoldos sereg — ember-anyag és pénz hiányában — sohasem lehetett oly nagy, a melyet Mátyás hadakban erős ellensége, a török megkívánt.

De nem, már azért sem, — és ezt első sorban kellett volna főlemlítenem — mert nagy része idegen népből alakult, a melynek nem volt erkölcsi alapja és e szerint nem is nyújtott biztosítékot, hogy rossz napokban is, huzamosabb ideig tartó balsorsvagy rendetlen zsoldfizetés esetén nem hagyja cserben gazdáját, mint azt másoknál annyiszor tevé.²⁾

¹⁾ Az «állandó hadsereg» védköteles egyénekből ép úgy alakítható, mint zsoldért szerződő harcosokból.

²⁾ Bécs és Neustadt ostrománál Mátyás fizetetlen zsoldos katonasága széttoszlással fenyegetődött. (Lásd Teleki: Hunyadiak kora. 5. kötet 312. és 409. oldal.)

Bizonyosra vehető, hogy a fekete sereg, mely bár vitéz és ügyes katonákból állott, nem volt oly emelkedett lelkületű, mint Nagy Simonnak Körmendnél megvert magyar hada, mely az elvesztett csata büntetéseül önmagát megtizedeltetni akará.

Nem a fekete hadtestnek, de még az egész állandó seregek sem köszönheti Mátyás győzelmeit, hanem az általa *fegyelmezett* (engedelmességre, kötelesség-tudásra, vitézségre szoktatott és nevelt) *magyar összhadának*.¹⁾

A magyar nép volt — mint Fejérvári László «Első Mátyás magyar királynak fekete serege»²⁾ című munkájában jól mondja — lelke, veleje, dereka Mátyás táborának.

És e dicső kor története be is bizonyítja ezen állítást.

A legrettegettebb ellenség, a török ellen a magyar hadak és pedig legnagyobb részt nem az állandó sereghez tartozók, diadal-maskodtak Kenyérmezőnél, Jajczánál, Szabácsnál, Temesvárnál, és általában a török háború összes harczaiban, mint nemkülönböztetve a cseh és osztrák hadjáratok legtöbb csatájában és ostromjaiban.

E történeti tények tehát váltig igazolják, hogy a zsoldosok harcászati értéke — *az összeredményt véve* — ha kisebb nem, de nagyobb sem volt a hadköteles- és fölkelő hadakénál.

Csak örülhetünk, hogy a tiszta zsoldos rendszer erős gyökeret nem fogott nálunk soha!

Mert ha a zsoldos intézményt magasabb állami és katonapolitikai szempontokból vesszük bírálat alá, akkor ki kell jelentenünk, hogy az, bizonyos feltételek között, egyenesen közveszélyessé válhatott.

A zsoldos sereg, mely — való igaz — Franciaországban az olygarchákat megtörve az egységet teremtette, minálunk Magyarországon nem magyar születésű és egyidejűleg több koronát viselő királyok alatt, ha ezek tetterősek és zsarnokok, a *nemzeti önállóságot feltétlenül tönkre teszi*, gyöngye királyok alatt pedig, támadó vagy hódító, következőképen nagy és nemzeti hadsereggel föllépő

¹⁾ Összhad = állandó hadsereg és a mozgósításkor felállítandó csapatok.

²⁾ Lásd «Tudományos Gyűjtemény» 1823. III. kötet.

ellenség ellenében, a már kimutatott okoknál fogva, csak gyászos eredményt érhet vala el.

Mátyás király állandó sereget teremtett:

1-ször, mert erős, fegyelmezett haddal minden pillanatban megfékezhetette a netán pártütő olygarchákat;

2-szor, mert a folytonos majdnem szünetnélküli hadakozás legalább is a haderő egyrészének tartós együttlétét kívánta és

3-szor, — a mely szám nem az utolsó helyet jelenti — mert a hadnak fokozott testi ügyességét valamint a vezetők előzetes kiképzését igényelte azon harcászattal, melyet Mátyás lángesze egyrészt a lőpor, puska és ágyú hatásának — másrészt a törökök óriási számának és harci tulajdonságainak *kellő figyelembevételével kieszelt*.

Hasonló, de korántsem ily szellemes — harcászattal állott elő 100 évvel később Orániai Vilmos, majd utánna Gusztáv Adolf is.

Őket ezért a külföldi katonai írók a harcászattal fejlődése történetében az egekig magasztalják, holott Mátyásunkról még említést sem tesznek.

Ezt az utóbbit természetesen nem szemrehányásképpen mondom, mert bizony a magyar történetirodalom föllendüléseig magunk is csak keveset tudtunk e dicső nagyunk epochalis katonai alkotásairól.

Most azonban a nemzeti élet újravirágzásának korszakában, a midőn lassanként a magyar katonai génuszunk hódolni kezdünk, itt az idő, hogy a magyar hősöket érdemes tetteik és alkotásaiknak napszínre hozatalával, ama pantheonba juttassuk, a melyet a hadtörténelem minden nagy észnek, és jellemnek nemzetiségre való tekintet nélkül fölépített.

Mátyás e pantheonban a legelőkelőbbek közt érdemel helyet, akár sereg-szervező akár hadvezéri minőségében, de nem különben mint taktikus is.

Harcászati alkotásáról, az ő legsajátosabb constructiójáról csak töredékekkel bírunk, melyeket azonban egy kis módszer segítségével összeilleszteni, és a hiányzó részeket pótolni lehet úgy, hogy az eredeti egésznek valódi alakjában láthatjuk.

Előbb a töredékeket, majd azután a fölépített egészet mutatjuk be.

Mátyás király azon alkalomból, hogy apósának Ferdinánd sicíliai királynak, egy 700 főből álló segélyhadat küldött, annak összeállítását és alkalmazásának módját így írja le:¹⁾

«A gyalogok közt vannak: — 1-ször: Nehéz pajzsosok (clipeati), mindegyik mellett egy apród vagy fegyverhordó áll, ezek viszik nehéz pajzsaikat és fegyvereiket. Ezen pajzsosok fogják körül a gyalogságot nagy pajzsaikkal, mintegy erős várral, úgy hogy ezek mögött az egész sereg bátorságban várhatja az alkalmat, midőn szerencsével az ellenségre üthet. 2-szor: Könnyű gyalogok (gregarii pedites), kik szabályosan az előbbieik mögött foglalnak helyet és a sereg főerejét képezik. — 3-szor: Nehéz gyalogság (armati), mely a keményebb elhatározó harcban használtatik; ezek is nehezebb fegyverek vitelére egy-egy apródot kénytelenek magok mellett tartani, mint a pajzsos gyalogok, kikkel az ütközet kezdetével a föllállított sereget fal gyanánt fogják körül, nehéz vas vértelkek födvén magokat. — 4-szer: Puskások (magistri pixidarii), kik kemény vállaikra támasztott puskákból lövöldözik az ellenséget és mindig a sereg derekánál foglalnak helyet. Ezek a várak megtámadására vagy oltalmára, a csata megnyitására igen alkalmasak, de az ütközet hevében kevésbé használhatók. A király seregeinél, akár mely légyen is annak száma, a gyalogság ötöd részének mindig ilyen puskásokból kell állani. A lovasság állott. — 1-ször: Száz nehéz lovasból (armigeri). Ezek vas páncélba burkolva, eleven fal gyanánt fogják fel az ellenség rohanatait. Ezek készebbek magukat agyonveretni engedni, mintsem az ellenségnek engedjenek. — 2-szor: Kétszáz könnyű lovasból vagy huszárból (huszarones), kik az ellenséget legelőször szokták megtámadni, azt mindig nyugtalanítják, de a nagyobb erőnek mindjárt is engednek, magokat a nehéz lovak mögé vonják és midőn a pillanat a megtámadásra megint kedvező, újra előrobognak és véletlenül ütnek az azt nem is gyanító ellenségre.»

¹⁾ Teleky: Hunyadiak kora, 5. kötet, 175—176. oldal.

Lásd ez okmányt egész terjedelmében szó szerinti hű fordításban e füzet végén. Szerk.

Bonfin ezen adalékot bővíti, illetőleg megerősíti a híres neustadti sereg-szemle leírásával, mondván ezeket:¹⁾

« . . . A katonai gyakorlatok berekesztésével az egész sereg felállított hadi rendben. — Közül volt a gyalogság 3 sorban,²⁾ elől a pajzsosok, ezek mögött a kopjások, leghátul az íjászok és könnyű puskások. — A gyalogság két oldalát foglalták el a nehéz vasas lovasok és ezek mellett legszélül állottak a könnyű lovasok serény mozdulatú paripákon.

Az egész együtt skorpió alakját ábrázolta és így tette magát mozgásba.»

A két kútfő szerint bizonyos tehát hogy:

a) az összes gyalogság (6—10,000 ember) 3 harczzonalat képezett;

b) az első vonalban a pajzsosok és nehéz gyalogosok, vagyis a tisztán vagy leginkább *védelemre* rendelt csapatok voltak;

a másodikban a kopjások, lándzsások vagyis azok foglaltak helyet, a kiknek a harc második és utolsó mozzanatában a *döntés-nél* jut szerepük;

a harmadikban a puskások és íjászok állottak, a kik voltaképen csak a *harcz bevezetésére*, a döntés előkészítésére használtattak.

A csapatok tehát *éppen az ellenkező sorrendben állottak, mint a hogy azt a harcban nekik kijutó feladat megkívánta.*

Vajjon miért?

Mátyás főleg a törökök óriási haderejét és heves támadó harczmódját tartva szem előtt, csekélyebb számú hadait ezen harc-felállítás által *úgy a szívós védelemre mint a támadásra is egyaránt akarta képesíteni.*

Csapataink említett módon történt elrendezése tényleg mindket harczmód követelményeinek megfelelt.

Erős ellentállásra talált a támadó ellenség, kinek, hogy győzön, a gyalog csapatok $\frac{1}{5}$ -ét vagyis a pajzsosok és az ezekhez fel-

¹⁾ Lásd Teleky: Hunyadiak kora, 5. kötet, 419. oldal.

²⁾ A gyalogság nem 3 sort, de 3 vonalat képezett; Bonfini azt mondja: «in primo horum ordine» stb. s ezt Teleky mint a dologhoz nem értő fordította *sornak*; minden vonalon több sorban állott fel, a mint azt későbbben bebizonyítom.

zárkozott kopjások egyesült védő tömegét kellett bezúznia; holott azon esetben, ha megfordítva a puskások elől (a 2. vonalban), a lándzsások hátul (a 3. vonalban) foglalnak helyet, a támadó ellenség munkája már könnyebb mert egyesült erővel egyenkint támadhatta meg a pajzsosokat és a kopjásokat, kiket a közbeékeltség és a közel-harczra nem képes puskások egymástól elszigeteltek volna. Azon esetleges észrevételre, hogy megtámadtatás esetén a puskások a kopjásokkal helyet cserélhettek, az a felelet, hogy védelemnél a nyugodtság és rend megőrzése alapföltételt képez, melyet az ellenség közvetlen színe előtt véghez viendő nehézkes evolúciók által veszélyeztetni, sarkalatos hiba.

A támadó föllépés az alapfelállításból sem lehetett nehéz; mivel az egyes csapatnemek előnyomulása, esetleges helycseréje (rokirozása), messzebb az ellenségtől annak zavaró és gátló hatáskörén kívül történhetett meg.

A csapatnemek elrendezésének okszerű nyitját bemutatva, megfejtésre várnak a következő kérdések:

1-ször: mily nagyok voltak és mily alosztályokból állottak a gyalog-sereg harczászati alapegységei?

2-ször: a csapattestek illetőleg alosztályaik mily alakzatban foglaltak helyet a harczállásban?

3-ször: a második és harmadik harczvonal csapatai egymás mögött vagy pedig sakktáblaszerűen állottak e föl?

4-ször: a harcvezetésnél mily szerepkör jutott a hadtest- és a csapattest-parancsnokoknak?

1-hez; A gyalog hadsereg 3 hadtestre, ezek mindegyike 2—3, jelesen pedig a pajzsosok — (nehéz fegyverzetűek) — kopjások — (könnyű gyalogok) — és a puskásokból (íjászokból) alakított alosztályt magában foglaló 8—10 zászlóaljra osztott.

Bizonyítás: a magyar, cseh és rác z hadtest létezése történelmi tény, további bizonyítéokra tehát nem szorul.

Azt pedig, hogy a hadtestek zászlóaljakra, ezek pedig az említett alosztályokra osztottak, bizonyítják a következők:

a) a csoportoknak említett sajtászerű elrendezése a harczvonalokban a mely szerint támadásnál a legutolsóknak először és így tovább kellett a harcban működniök. — Gyors és fokozatos helycserére nagy testek éppen nem, csak kis testek és ezek is csak akkor

képesek, ha elegendő út vagyis a csapattestek között térközök állanak rendelkezésére.

b) Ha Mátyás gyalogserege nem kis, könnyen mozgó és megfelelő tér és távkozók által egymástól elválasztott csapattestekből, hanem kevés, talán 2 vagy 3 nagy és phalanxszerű harczegységből alakítatik, *Bonfin teljességgel nincsen abban a helyzetben, hogy a harcrendben három, más-más csapatnemből álló vonalat különböztessen meg.*

Mert mi a phalanx?

Egy sok katonából álló, a harc legfontosabb mozzanatait önállóan végig küzdeni képesített oly tömör seregtest, melyben a harcosok egymás mellett és mögött csak annyi tér és távközökkel bírnak, a mennyi az egyesek szabad mozgására szükséges.

A phalanx rendszer lényege kizárja azt, hogy minden egyes csapatnemből, tehát a fenforgó esetben pajzsosokról, nehéz gyalogságból, lándzsásokból, puskásokból, külön-külön, nagy és tömör testek alakíttassanak, a mennyiben ezek önmagukban csonkák és önálló működésre képtelenek lettek volna.

Föltéve tehát hogy Mátyás gyalogsága, csakis hadtestekből állott, melyeknek nem voltak több harczegységei, és e mellett elfogadjuk azt, hogy Mátyás hadrendében három harcvonal volt, akkor az első két harcvonalban pajzsosokból és kopjásokból formált testeknek míg a harmadik vonalban íjjászok és puskásoknak vagy pedig mind a három harcvonalban egyformán *minden csapatnemből összeállított nagy kötelékeknek kellett volna lenniök.*

Ámde Mátyás és Bonfin megegyezőleg mondják, hogy a harcrend minden egyes vonala más-más csapatnemből állott.

Ha ez igaz — és igaz — akkor *phalanx-rendszere Mátyásnak nem volt, más alapon pedig hadtest-köteléket további harcászati tagozat nélkül alkalmazni absolute nem lehet.*

c) Hogy kisebb csapattestek képezték a harczegységet a logikai úton vont következtetésen kívül bizonyítékot találunk az akkori német «landsknechtek» és Miksa alatt szolgáló «bratrikok» szervezetében.

Ezek 400 főből álló zászlóaljkat alakítottak, s a harcrendben egymástól elkülönítve állottak; közülök 100 hosszú lándzsá-

val, 200 buzogánnyal, 50 nehéz fegyverzettel és 50 puskával szereltetett föl.

2-höz. Lássuk most hogy a csapattestek — a melyeket mi egészen jogosan zászlóaljoknak nevezhetünk, — s ezeknek alosztályai mily alakzattal bírtak a harcállásban.

Mátyás iratában azt mondja, hogy a könnyű gyalogság seregenek főerejét a puskások annak egy ötödét illetőleg ¹ 4-ét¹) a pajzsosok és nehéz fegyverzetűek a többi részét tették ki.

Egy gyalog zászlóalj ha ezt 400 illetőleg 500²) főre becsüljük, Mátyás kulcsa szerint állott: 50 pajzsosból, 50 nehéz fegyverzetűből, az ezekhez tartozó 100 fegyverhordozóból 200 könnyű gyalogusból, 100 puskásból.

A dolog természetéből folyik, hogy a *pajzsosok és nehéz fegyverzetűek*, kiknek fő feladatuk az volt, hogy a csapatot *«mintegy erős várral vegyék körül»* egyetlen egy sorban nem állhattak fel, mert így az *«élő fal»* egy kicsit gyöngye lett volna és legalább is (a fegyverhordozók beszámításával) 12—14 sort kellett képezniök, már csak azért is, hogy megtámadtatás esetén az egyes zászlóaljak között lévő térközöket teljesen elzárhassák.

100 illetőleg a fegyverhordozókkal 200 főre téve ezeknek csapatát, az eredeti fölállásban körülbelül 16 embernyi arczszélesség mellett 12 sorban állhattak fel; az arczszélesség megkét-szereződött, a mélység pedig felére apadt, — illetőleg apadnia kellett, — akkor a midőn védő állásban a térközöket elzárták.

A lándzsások harci föladata, nevezetesen: az ellenséges sorok betörése, *tömör testet* kívánt, melynek szélessége, hogy minél több lándzsa jöjjön működésbe mélységénél nagyobb lehetett.

A puskásoknak is *több soros* (10 emberszélesség mellett, 10 sor = 100 puskás) *felállítást* kellett venniök, úgy a harcalakzat belsejében, mint a harcalakzat előtt.

Indokolom ezt a következőkkel:

A puskások az arczvonal előtt szétszórtan, de még egy- vagy két sorban sem állhattak föl, mert ekként a gyalogság arczvonalá-

¹) A velencei követnek Mátyás király hadseregéről szóló tudósítása szerint a puskások száma a gyalog csapatoknak majdnem ¹ s-át teszi ki.

²) A fegyverhordozók beszámításával.

nak egész szélességét tartják elfoglalva, sőt azt jóval túl is szárnyalják. — Az ilyen felállítás pedig nagyon hátrányos, mert az ellenség véletlen támadása esetén a puskások az arczvonalból nem tudnak elég gyorsan elvonulni, mert a széthúzódtott puskásvonal esetleg a saját lovasság működését gátolja; mert továbbá a puskások tökéletlen puskáikból tartósan és folytonosan nem tüzelhetek volna. Ellenben ha a puskások az arczonal előtt több soros felállításban maradnak, nemcsak hogy a többi csapatok működését nem gátolják és zavart nem idéznek elő de majdnem állandó lassú sortüzelést folytathatnak, a mennyiben az egyes sorok emberei, ha fegyvereiket kilőtték és az utolsó sor mögé kanyarodnak, a következő sornak tüzelésre tért nyitnak, maguk pedig fegyvereiket újra megtölthetik.

3-hoz. *A második és harmadik harczonuban levő csapatok saktáblaszerűen az előttes harczonal térközeire fődözhetnek.*

És pedig azért, mert így függőlegesen és gyorsan indulhattak támadáskor az arczonal elé vagy hátrálás esetén az arczonal mögé.

Szól ezen fölfogás mellett Mátyásnak azon kijelentése hogy *a könnyű gyalogság «szabályosan» az előbiek mögött foglal helyet.*

Ezen kitétel «szabályosan» csak azt jelentheti, hogy a csapatok bizonyos meghatározott szabály szerint *és nem az* előttes csapatra fődözve állítottak fel.

A térközök a csapattestek között vagy az első harczonuban lévő alosztályok arczszelességével bírhattak, vagy pedig ha ezen alosztályok szélessége kisebb volt, a hátsó alosztályok arczonalánál, akkor a térközök nagysága ez utóbbiakhoz lehetett szabva. A térközök minimális szélességét kellett az imént jelzett mértékek szerint meghatározni, megkívánván azt az egyszerűség és a fenntartandó rend elve. Ugyanis a hátsó harczonalbeli csapatoknak hogy a térközökön át az arczonal elé kijuthassanak, csak egyszerű oldal és arczmeneteket volt szabad tenniök és kerülni kellett a keskeny alakzatba való szakadozást, valamint a későbbi följejlődést mint időtrabló mozdulatokat.

4-hez. A parancsadást illetőleg azt hiszem, hogy a zászlóalj és az alosztály-parancsnokok a harc felállításban és a harcban csakis a mozdulatok végrehajtására vonatkozó jeleket vagy vezény-

szavakat adták, míg a magasabb parancsnokok, jelesen pedig a hadtest-parancsnokok az időpontot jelezték, hogy az egyik vagy másik csapatnem mikor lépjen működésbe.

Mátyás gyalogsági harczrendje, e fejtegetések szerint, *hasonlít* ugyan a római legióhoz, de csakis *általános körvonalaiban*; a csapatok elrendezése *Mátyás originális eszméje volt, melyet előtte sem a rómaiaknál sem a görögöknél alkalmazva nem látunk.*

« Az újítóknak nem marad más hátra — mondta Mátyás egy alkalommal ¹⁾ — mint a régiek fontos találmányát előkeresni és a jelenkorra czélszerűen alkalmazni »

A mint mondta, úgy is tett:

A római légio hadrendkeretében különféle fegyverzetű gyalog csapatait úgy rendezte el, hogy harczrendjével a törökök ellen, de keresztény hadak ellen is fölléphetett, s így harczrendje támadásra es védelemre egyaránt kitűnő volt.

HAZAY SAMU.

¹⁾ Galeotus Martius: De dictis et factis Mathiae.